

FRIGGA HAUGIN

TEKSTIN KIRJALLISUUS

Juttu alkaa oikealta, sivulla 67.

Harriet Fraad, Stephen Resnick ja Richard Wolff, *Bringing it all Back Home. Class, Gender and Power in the Modern Household*. London 1994.

Frigga Haug, Knabenspiele und Menscheitsarbeit. Geschlechterverhältnisse als Produktionsverhältnisse. *Zeitschrift für Ethik und Sozialwissenschaften*, Nr. 2/1993.

Frigga Haug, Familienarbeit/Hausarbeit. *Das Argument* 207 (1994), 911-16.

Frigga Haug, Das Neoliberale Projekt, der männliche Arbeitsbegriff und die fällige Erneuerung des Geschlechtervertrags. *Das Argument* 217 (1996), 683-696.

Frigga Haug, Entweder Geschlecht oder Arbeit - eine rätselhafte Disjunktion bei Engels. *Das Argument* 214 (1996), 239-246.

Rada Ivekovic, Noch einmal zum Marxismus und Feminismus. *Argument-Sonderband* 110 (1984), 103-112.

Rosa Luxemburg, Die Akkumulation des Kapitals. Teoksessa Rosa Luxemburg, *Gesammelte Werke*. Bd. 5. Berlin/DDR 1975 (1913).

Karl Marx ja Friedrich Engels, *Kommunistinen manifesti*. Vastapaino, Tampere 1998 (1848).

Maria Mies, *Subsistenzproduktion, Hausfrauisierung, Kolonisierung*. Köln 1983.

Christel Neus, *Die Kopfgeburten der Arbeiterbewegung oder Die Genossin Luxemburg bringt alles durcheinander*. Hamburg 1985.

Sigrid Pohl, *Entwicklung und Ursachen der Frauenlohndiskriminierung. Ein feministisch-marxistischer Erklärungsansatz*. Frankfurt/M 1984.

Claudia von Werlhof, Maria Mies ja Veronika Bennholdt-Thomsen, *Frauen, die letzte Kolonie*. Reinbek 1983.

Kate Young, Carol Wolkowitz ja Roslyn McCullagh (eds.), *Of Marriage and the Market. Women's subordination in international perspective*. London 1981.



#### MELANKOLIAA

*Kommunistisen manifestin*, tämän kansainvälisesti vaikutusvaltaisen tekstin, lukeminen uudelleen on kaiken muun ohella aavemainen kokemus. Se tulee uniin ja tuo tullessaan melankoliaa ja kitkerää makua. Siihen sisältyy liian monia toteutumattomia toiveita, jotka ovat nyt uusliberalismin vaikutuksesta muuttumassa toivottomuudeksi. Reformistinen politiikka toteutti aikoinaan ainakin joissakin maissa osan kumouksellisista vaatimuksista, kuten julkisen liikenteen, kaikkien maksuttoman kasvatuksen ja progressiivisen verotuksen. Uusliberalistinen politiikka on aikeissa mitätöidä ne.

Monet *Manifestin* lauseet ovat toisaalta kovin ylimielisiä. Niissä ilmenee jo se antihegemoniaalinen politiikan halveksunta, joka sai työläisten organisaatiot ja heidän teoreetikonsa käymään hiukankin eri mieltä olevien kimppuun. Osansa saivat niin utopistit, reformistit kuin pikkuporvarilliset sosialistitkin. Heidät leimattiin harhappisiksi ja tämän nimilapun saivat myös feministit.

On päivänselvää, että naiset puuttuvat *Manifestista*, että liikkeen, jonka puoleen käännytään, oletetaan olevan miesten ja heidän kohotettujen nyrkkiensä liike. On myös selvää, että *Manifestin* kieli on miesten kieltä. Mutta onko näin vain ajan yleisen kielikoodin takia ja voidaanko ongelmat korjata muuttamalla kieltä hieman huomioon ottaivaisemmaksi?

#### AIVAN LIIAN MIEHISTÄ

On yhä piinaavaa lukea joitakin noista lauseista, joiden miehisyys on vieläkin avoimempaa kuin olemme työväenliikkeessä tottuneet. Olkoon esimerkkinä se, mitä sanotaan porvaristosta. ”Mutta porvaristo ei vain takonut aseita, jotka ovat sille kuolemaksi: se synnytti myös ne miehet,

jotka niitä tulevat käyttämään, modernit työläiset, proletaarit.” (44) Tottakai voisimme väittää, että nämä miehet, työläiset, proletaarit, ovat luokan vertauskuva. Pahaksi onneksi seuraava kappale on kylmää vettä tämän armeliaan myönnytyksen niskaan: ”Mutta te kommunistit tahdotte saada aikaan naisten yhteisyyden, koko porvaristo huutaa meille yhtenä kuorona. – Porvari näkee vaimossaan pelkän tuotantovälineen. Hän kuulee, että tuotantovälineitä on määrä käyttää yhteisesti, eikä luonnollisesti voi muuta ajatella kuin että yhteisyyden kauhea kohtalo tulee myöskin naisten osaksi.” (58) Vaikka oletamme vain

porvariston kohtelevan naisia (ja yhtä hyvin työläismiehiä) esi-neinä, opimme seuraavasta, että kommunistit eivät muuta tätä näkökantaa. Teksti jatkuu: ”Hän (porvari) ei aavista, että kysymys on juuri naisten kohottamisesta pelkän tuotantovälineen asemasta.” (58) Toisin kuin työläiset, vaimot eivät vapautta itseään, vaan heidät tullaan vapauttamaan. Heidän asemansa parantaa työläismiesten taistelu porvaristoa vastaan. Olisiko mahdollista liittää naiset mukaan strategiseen näkökulmaan historiallisina toimijoina jälkikäteen, vaikka heitä ei otetakaan huomioon his-

toriallisessa analyysissä, emmekä saa mitään käsitystä siitä, kuinka he joutuivat tähän pelkkänä tuotantovälineenä pidetyn sorrettuun asemaan – selvästikin riippumatta luokka-asemastaan – porvariston naiset siis yhtä hyvin kuin muutkin.

Seuraava lause hautaa tämän toivon:

”Yleensä ei ole mitään naurettavampaa kuin porvariemme korkeamoraalinen kauhistus kommunistien muka ajamasta julkisesta naisten yhteisyydestä. Kommunistien ei tarvitse saattaa voimaan naisten yhteisyyttä, koska se on melkein aina ollut olemassa. Porvarimme eivät tyydy siihen, että heidän käytettävissään ovat heidän työläistensä vaimot ja tyttäret, puhumattakaan julkisesta prostituutiosta, vaan pitävät päähuvituksenaan vietellä vuoron perään toistensa aviovaimoja. – Porvarillinen avioliitto on todellisuudessa aviovaimojen yhteisyyttä. Kommunisteja voitaisiin korkeintaan moittia siitä, että he tahtoisivat korvata julkisella, avoimella naisten yhteisyydellä tekopyhästi peitetyn naisten yhteisyyden.” (58-59)

Yksikään näistä lauseista ei salli puhua, toimia tai ajatella muuten kuin tämän säällivän ja hyvää tarkoittavan paternalismin näkökulmasta suhteessa passiiviseen ryhmään. Suhteessa naiseen jopa termi ”yhteisyys” saa omituisen merkityksen; naiset eivät missään ole itsenäisiä, aktiivisia, petkuttavia tai laskelmoivia, vielä vähemmän tahdovia ja kamppailevia subjekteja. Ja kaikki tämä vaikka

ajan kirjallisuus vilisee todistuksia vaimoista, jotka saivat suurimmat nautintonsa vietellessään toistensa aviomiehiä ja pyrkivät toimimaan jopa omien aviomiestensä vahingoksi.

Tämän ongelman käsittelytavan on pakko vaikuttaa luokkataistelun näkökulmaan. Alkuperäinen oivallus, jonka mukaan porvarillinen avioliitto on kahden pankkitilin liitto, kysymys taloudellisesta toimeliaisuudesta, joka on sentimentaalisuuden hunnun peittämä, unohtuu täydellisesti. Sen sijasta kritiikki suuntautuu moraalisuuden alueelle hyvin kapeasta näkökulmasta: peiteltyjen naisten yhteisyyden sijaan on määrä tulla korvaava järjestelmä, mutta kaikki jää miesten toiminnan varaan. Ei ole vihaustakaan siitä, että otettaisiin lukuun naisten rooli inhimillisessä uusintamisessa ja sitä tietä sukupuolien välisen suhteiden rooli sosiaalisten suhteiden uusintamisessa.

#### KIELEN KRITIIKKI TEORIAKRITIIKINÄ

Feminismin piirissä on tapana korvata kaikki yksipuoliset miehiset yleistyksiset lisäämällä feminiininen pääte tai pronomini. Ajatuksena ei ole, että naisten sortaminen väheneisi muuttamalla kieltä, vaan osoittaa mieltä, kun naisia syrjitään vaikenemalla. Mielenosoitus on erilainen eri kielissä, mutta tavalla tai toisella koemme tämän yleistävän miehisyden ainakin kaikissa niissä kielissä, jotka tunnen jotenkin.

Muuttaisiko tuollainen kielellinen parannus *Kommunistisen manifestin* naisia paremmin huomioon ottavaksi? Kokeilkaamme tätä aiemmin lainatuilla lauseilla.

”Mutta porvaristo ei vain takonut aseita, jotka ovat sille kuolemaksi: se synnytti myös ne miehet ja naiset, jotka niitä tulevat käyttämään, modernit työläismiehet ja -naiset, proletarit.” Lisäys muuttaa lauseen elävämmäksi, koska lause näyttää nyt pitävän luonnollisena, että naisetkin taistelevat. Se muuttaa kuitenkin metaforan suvun jatkamisesta hiukan epämuikavaksi ja opettaa meille siksi, että jonkinlaista abstraktia miehisyttä sisältyy vertauskuviinkin, mutta lauseen todellinen sisältö ei muutu.

Jatkakaamme toisella aiemmin esillä olleella sitaattilla:

”Porvarimme eivät tyydy siihen, että heidän käytettävissään ovat heidän työläistensä vaimot ja tyttäret (aviomiehet ja pojat), puhumattakaan (molempien sukupuolten) julkisesta prostituutiosta, vaan pitävät päähuvituksenaan vietellä vuoron perään toistensa aviovaimoja (aviomiehiä). - Porvarillinen avioliitto on todellisuudessa aviovaimojen yhteisyyteen perustuva ryhmäavioliitto. Kommunisteja voitaisiin korkeintaan moittia siitä, että he tahtoisivat korvata julkisella, avoimella naisten yhteisyyteen perustuvalla ryhmäavioliitolla tekopyhästi peitetyn ryhmäavioliiton.”

Uusi lause on sekä realistisempi että omituista kyllä vähemmän mielenosoituksellinen kun naiset otetaan mukaan. Niin pian kuin miehet jakavat saman kohtalon, se ei tunnu enää niin nöyryyttävältä. Jälkimmäinen kielellinen korjaus osoittaa, että koko ongelma ei ole pelkästään kielellinen. Sen sijaan kielellinen muutos tekee ilmeiseksi, että teoreettinenkin analyysi oli puutteellinen. Emme voi olettaa, että sosiaalinen kokonaisuus tulee ymmärrettäväksi niin kauan kuin erityisesti miehinen esitetään yleiseksi. Ennen kuin voimme ymmärtää sosiaalisia suhteita, meidän on sisällytettävä niihin sukupuolten väliset suhteet.

#### SUKUPUOLTEN VÄLISET SUHTEET

*Kommunistinen manifesti* sisältää kapitalistisen tuotantotavan historiallisen kehityksen tiivistetyn analyysin. Siinä on koko luokkataistelun historia yksinkertaistettu kahden sellaisen antagonistisen luokan kamppailuksi, joista toinen synnyttää toisen, mutta on samalla yhteensopimaton tämän kanssa.

”Teollisuuden edistys, jonka tahdoton ja vastaan hangoitteleman toimeenpanija porvaristo on, korvaa kilpailusta johtuvan työläisten eristäytymisen heidän vallankumouksellisella yhdistymisellään. Porvariston jalkojen alta riistetään suurteollisuuden kehittyessä se perusta, jolla se tuottaa ja ottaa tuotteet omikseen. Se tuottaa ennen kaikkea omat haudankaivajansa. Sen häviö ja proletariaatin voitto ovat yhtä väistämättömiä”. (51)

Toki tiedämme, että tämä ennustus osui harhaan, mutta uusliberaalien vaikutusvallan kasvu estää nauramasta sellaisille erehdyksille. Tutkikaamme sen sijaan, missä määrin tuollaisten erehdysten syynä *Kommunistisessa manifestissa* on naisten ja sukupuolten välisen suhteiden huomiotta jättäminen.

Seuraavia *Manifestin* perusideoita on syytä tarkastella lähemmin:

– luokkasuhteiden yksinkertaistamista kahteen perusluokkaan, vieläpä maailmanlaajuisesti: ”Koko yhteiskunta jakautuu yhä selvemmin kahteen suureen vihollisleiriin, kahteen suureen vastakkaiseen luokkaan, porvaristoon ja proletariaattiin.” (37) – Tässä esitetään kaksinapainen luokkateoria.

– väitettä, että porvarillinen perhe perustuu pääomaan, kun proletari sen sijaan elää pakon edessä perheettömänä (57) tai hänen omaisuuden puutteensa johtaa siihen, että ”hänen suhteellaan vaimoonsa ja lapsiinsa ei ole enää mitään yhteistä porvarillisten perhesuhteiden kanssa.” (59) - Tästä on seurannut käsitys, että proletarisessa perheessä ei olisi naisten alistamista.

– oletusta, että ”proletaarinen liike on valtavan enemmistön itsenäistä liikettä valtavan enemmistön eduksi.” (50) – Tähän sisältyy ajatus koko väestön proletarisoinimisesta.

– ajatusta, että ”moderni työläinen vajoaa aina syvemmälle oman luokkansa edellytyksien alapuolelle sen sijasta, että kohoaisi teollisuuden edistyessä” (50) - Tämä pitää sisällään kurjistumisteorian.

– käsitystä, että ”porvaristo riisui pyhyden hohteen kaikilta tähän asti kunnianarvoisilta ja pelonsekaisen hurskauden ympäröimiltä toimituksilta” ja teki niistä maksettua palkkatyötä, eikä jättänyt ”ihmisten välille muuta sidosta kuin alastoman pyyteen”(39). Tämä käsitys vastaa kaksinapaista luokkateoriaa, joskin mukaan tuodaan yksi lisäulottuvuus: kaiken toiminnan pitää nojautua laskelmointiin ja voiton maksimointiin tuotantotavasta johtuen.

Tarkastelkaamme näitä käsityksiä lähemmin. – Nykyisin, toisen vuosituhatvuoden lopulla, meidän sanotaan olevan

keskellä työyhteiskunnan kriisiä. Teesi, että työ häviää ja korvautuu informaatiolla, joka on yhteiskunnan uusi perusta, on ollut vaikutusvaltainen ajatus ja sen itsestään selvänä todisteena on esitetty teollisuustyön väheneminen ja erilaisten itsenäisten töiden ja pienten työpaikkojen lisääntyminen. Tämän lisäksi köyhyys ja kurjuus ovat lisääntymässä kolmannessa maailmassa, mutta maailmanlaajuisista proletarisoitumista ei ole tapahtunut. Voidaan myös tietysti mielessä epäillä voimmeko edes puhua täysin kapitalistisesta yhteiskunnasta maailman mitassa. Käsitelyshän perustuu kaksinapaiseen – pääoma ja proletariaatti – luokkateoriaan.

Tämän käsityksen kiisti ensimmäisenä Rosa Luxemburg. Teoksessaan pääoman kasautumisesta hän osoittaa, että Marx ei pystynyt koskaan kaksinapaisella luokkamallillaan selittämään pääoman, kasautumisen ja kasvun laajennettua uusintamista tai kapitalistisen tuotantotavan leviämistä maailmanlaajuisesti. Leviämiseen vaikuttivat aina myös muut tuotanto- ja kulutustavat. ”Lisäarvon realisointia pääoman kasautumista varten ei voida ratkaista yhteiskunnassa, joka koostuu pelkästään työläisistä ja kapitalisteista”<sup>1</sup>. Rungas kasautuminen on ristiriitaista, koska se pakottaa pääoman etsimään uusia markkinoita ei-kapitalistisista paikoista. Rosa Luxemburg siteeraa Marxia itseään Pääoman ensimmäisestä osasta, missä hän toteaa, että rikkauden kahden perustan, työvoiman ja maan, liittäminen yhteen antaa pääomalle mahdollisuuden laajentua omien rajojensa ulkopuolelle. Feministit ottivat vakavasti tämän Luxemburgin kritiikin 1970-luvulla (esim. Eva Senghaas-Knobloch, Maria Mies, Veronika Bennholdt-Thomsen, Claudia von Werlhof) ja huomioivat kolmannen maailman lisääntyvän kurjistumisen sekä naisten aseman kapitalistisissa maissa soveltamalla samaa argumenttia naisten maksamattomaan kotityöhön, joka oli pääomalle välttämätöntä ”takamaata”.

Noin 15 vuotta myöhemmin olen yrittänyt itse argumenttoida samaan tapaan ja laajentaa keskustelua naisten alistamisen ja tuotantotavan väliseen suhteeseen. Lähden liikkeelle lukuisista todella olemassaolevista yhteiskunnallisesti välttämättömistä toiminnoista, jotka eivät perustu voiton maksimoinnin logiikkaan. Näistä toimista huolehtivat yleensä naiset.

Jos katsomme yhteiskunnan kehitystä taaksepäin, voidaan huomata helposti, että kaikki toiminnot, jotka vaativat paljon aikaa mutta eivät tuottaneet riittävästi markkinoitavia tuotteita, marginalisoitiin ja jätettiin huomiotta samoin kun ne ihmisetkin, jotka olivat vastuussa näistä toiminnoista. Tämä koskee erityisesti lasten kasvattamista, mutta myös muuta ihmisiin ja luontoon kohdistuvaa huolenpitotyötä. Koska nämäkin toiminnot ovat välttämättömiä ihmisten säilymiselle, ihmiskunta on jakautunut kahteen ryhmään: niihin jotka läpäisevät markkinoiden testin ja muihin. Kolmannessa maailmassa tämä kehitys näkyy selvästi. Läntisissä teollisuusmaissa kehitys on hieman monimutkaisempaa. Valtaosa naisista ei pysty elämään itsenäisesti. Vaikka he olisivat palkkatyössä, he tarvitsevat miespuolista elättäjää, jonka jo tapasimme Marxin ja Engelsin kirjoituksista. Lisäksi on vielä lukuisia määriä sellaisia välttämättömiä toimintoja, jotka jäävät tekemättä. Tämän voi huomata vaikkapa jatkuvasta rikosten sekä huumeiden ja alkoholin käytön lisääntymisestä. Ne ovat näkyvä merkki sivilisaatiomallista, jossa kaikki kehitys noudattaa ajan vähentämisen ja kapitalistisen tuotantotavan mukanaan tuomaa rationaalistumisen logiikkaa. Tuotantovoimien kehitys ei kuitenkaan tällä tavoin vapauta ihmiskuntaa kehittämään kaikkia kykyjään,

vaan niiden kehittäminen jää pikemminkin teollisen tuotannon satunnaistuohteeksi tai naisten tehtäväksi.

Tässä yhteydessä palautamme mieleen ajatuksen, että proletariaatti elää korkeammassa perhemuodossa ja sen keskuudessa on paremmat suhteet aviomiesten, vaimojen ja heidän lastensa välillä. Tästä ajatuksesta huolimatta kapitalistisessa tuotantotavassa naisten alistaminen uusinnetaan jatkuvasti proletariaatin keskuudessa. Molemmat sukupuolet ovat tällaisten hallintasuhteiden toimijoita. Tämä pätee sekä miespuoliseen proletaariseen elättäjään, joka käyttää hyväkseen vaimonsa työvoimaa, että naiseen, jotka eivät vain kärsi miestensä valvonnasta – ikään kuin he eläisivät edelleen feodalismissa – vaan ovat jopa kiinnostuneita uusintamaan tilanteen olemalla tukematta vastustavia toimia, jotka saattaisivat lopettaa heidän aviomiestensä palkkatyösuhteen. Molemmat sukupuolet uusintavat yksityisen perheen, joka yrittää saada niin paljon kuin mahdollista yhteiskunnallisesta varallisuudesta, eivätkä he yritä päästä eroon kahleistaan koska heillä on yhä enemmän menetettävää ainakin teollisissa länsimaissa. Analysoimalla kapitalistisen tuotantotavan uusintamista mukaan lukien ongelmalliset sukupuolten väliset suhteet, voimme nähdä keskeiset voimat, jotka vakauttavat vanhat kapitalistiset tuotantosuhteet. Tästä näkökulmasta *Manifestin* ennuste on täysin virheellinen, koska siinä ei oteta huomioon sukupuolten välisiä suhteita analysoitaessa kapitalismia ja sen kehitystä.

#### MITÄ JÄÄ JÄLJELLE?

Mitä *Kommunistisesta manifestista* jää käteen tämän päivän lukijalle tai miten voisimme muotoilla sen tänään feministisistä näkökulmista?

Epäilemättä meidänkin manifestimme olisi suunnattu kapitalistista tuotantotapaa ja sille alistettuja ihmisten tarpeita ja elämäntapaa vastaan.

Omassa analyysissämme lähtisimme yhteiskunnallisesta kokonaistyöstä, emmekä teollisesta palkkatyöstä. Kritiikin kärkenä olisi maksamattoman ja tekemättömän työn suhde yhteiskunnallisesti arvostettuun työhön. Tällä tavoin kysymys siitä, millainen maailma meillä on voitettavana olisi samalla kertaa kysymys millainen maailma meillä on hävittävänä. Yhteiskunta joka olisi organisoitu niin, että jokaisen vapaa kehitys olisi myös yhteiskunnan kehittymisen ehto jäisi yhteiseksi päämääräksi. Tähän sisältyisi myös kysymys luonnonvaroista, ihmisluonnosta sekä myös meitä ympäröivästä luonnosta, joista pitäisi tulla keskeinen kysymys politiikassa. Poliitiikan ei pitäisi rajoittua tuotannon hallinnointiin, ei edes silloin, kun tuottajien yhteenliittymä tuottaa yhdenvertaisesti välttämättömät elintarpeet. Elämä itsessään määrää tulevaisuutta ja juuri se kääntää uudemman kerran nurin kysymyksen haltuunottotavasta. Eräs *Kommunistisen manifestin* pahimpia virheitä on ajatus, että tulevaisuuden yhteiskunta voisi kehittyä yhteisöllisestä työstä elintarpeiden tuotannossa. Naisten toiminnan tarkastelu on osoittanut, että inhimillisessä yhteiskunnassa on paljon muutakin tekemistä kuin elintarpeiden tuottaminen, nimittäin elämä itse. Tämän huomioon ottaminen tekee hyvään yhteiskuntaan tähtäävästä politiikasta myös eettis-poliittisen projektin.

(Frigga Haugin kirjallisuus poikkeuksellisesti sivulla 66)

#### VIITE

1. Luxemburg 1913, 299.